

Maria Fiszer

Metody i formy w edukacji ekologicznej dzieci w wieku przedszkolnym

Wiek przedszkolny jest niezwykle ważny dla podejmowania działań mających wpływ na przyszły kształt osobowości dziecka. Spostrzeżenia i wyobrażenia dzieci w wieku przedszkolnym oraz ich doświadczenia i umiejętności zdobyte w toku indywidualnego i społecznego rozwoju są bardzo zróżnicowane. Różny jest też obraz świata w oczach dziecka, różny obraz samego siebie. Wewnętrzny świat małego człowieka jest jeszcze nieuporządkowany i niezorganizowany. Konieczne jest zatem odpowiednie dostosowanie form i metod pracy do specyfiki myślenia jednostki w tym wieku.

Dobór form edukacji ekologicznej w przedszkolu zależy od wielu różnych czynników, które determinują organizacyjną stronę pracy pedagogicznej nauczyciela.¹ Do tych czynników zaliczyć można:

- cele edukacji ekologicznej w przedszkolu,
- liczbę dzieci objętych oddziaływaniem pedagogicznym,
- czas i miejsce zajęć,
- wyposażenie placówki przedszkolnej w środki dydaktyczne.

Przez formy edukacji ekologicznej rozumie się jednostki organizacyjne procesu wychowawczo-dydaktycznego w przedszkolu, podczas których zaznajamia się dzieci z ochroną i kształtowaniem naturalnego środowiska.²

Działalność wychowawczo-dydaktyczna planowana i organizowana przez nauczycielkę, określana jest nazwą „zajęcia”. Jest to jedna z form realizacji treści programu, a ich tematyka jest z tymi treściami ściśle związana.³

Wykorzystując naturalne zainteresowania dzieci otaczającym światem, należy możliwie często organizować zajęcia na łonie natury, w terenie; są one interesującą i skuteczną formą realizacji treści ekologicznych. Umożliwiają bezpośredni kontakt z przyrodą, budzą wrażliwość dzieci, pozwalają dokonywać obserwacji. Dzieciom podczas przebywania „w przyrodzie” łatwiej zaobserwować działalność człowieka na jej korzyść i niekorzyść.⁴

¹ Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1996, s. 97 – 98.

² K. Żuchelkowska, *Kolekcje przyrodnicze w edukacji ekologicznej dzieci przedszkolnych*, Tanan, Bydgoszcz 1997.

³ I. Dudzińska, S. Lipina, K. Włażnik, *Metodyka wychowania w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1981, s. 151.

⁴ E. Czechowska, *Działalność poznawcza uczniów w środowisku przyrodniczym*, „Dyrektor Szkoły” 1996, nr 2, s. 9.

Rozwijająca się obecnie metodyka tematyczno-zadaniowej edukacji przedszkolnej zakłada zerwanie z formą dotychczasowych planowanych i organizowanych zajęć w ściśle określonym czasie, a zastąpienie ich sytuacjami edukacyjnymi.

Sytuacja, wedle Iznanieckiego, to subiektywne ustosunkowanie się podmiotu do warunków osobowych i pozaosobowych.

W sytuacji edukacyjnej podmiotem jest dziecko. Warunki osobowe to interakcje werbalne i czynnościowe, zachodzące między uczestnikami, a pozaosobowe to przestrzeń edukacyjna.

Sytuacje edukacyjne, podobnie jak wcześniej wspomniane zajęcia, wynikają z tematyki — jednak znacznie się od tej formy pracy różnią.

Na działania edukacyjne dziecka wykorzystany jest cały dzień jego pobytu w przedszkolu.

Dziecko ma do wykonania zadania; czas ich realizacji jest dowolny, jednak ich wykonanie jest egzekwowane przez nauczyciela.

Opanowanie i nabywanie nowych umiejętności będzie przebiegało optymalnie jedynie wtedy, jeżeli dziecko będzie „kierowane” przez nauczyciela, który będzie dążył do tego, by opracowany przez niego program stymulacji rozwoju dziecka i kierowanie jego przebiegiem stawał się „wewnętrznym” programem samego dziecka.⁵

Kiedy podejmowana przez dziecko działalność płynie z jego osobistych potrzeb i zainteresowań, opiera się na jego mocnych stronach, wtedy przynosi rezultaty. Jest dla dziecka atrakcyjna i sensowna. Działalność dziecka nie może być narzucana i ograniczana przez nauczyciela np. czasem.

W związku z tym sztuczny wydaje się podział dnia przedszkolaka na zajęcia zorganizowane, wyznaczające czas i miejsce zabawy, rodzaj aktywności.

„W edukacji nowoczesnej, bardziej humanistycznej, role zmieniają się. Dziecko działa naturalnie, określa swoją aktywność wybierając w zaproponowanym bogatym otoczeniu.

Nauczyciel szanuje ten wybór, sam może być doradcą, życzliwym komentatorem, partnerem. Przez swoją działalność przekształca sytuacje, wzmacniając je edukacyjnie, ale nie przerywa.”⁶

Podstawową formą aktywności dziecka i zarazem formą pracy edukacyjnej w przedszkolu jest zabawa. Również w edukacji ekologicznej ma ona bardzo duże znaczenie. Spośród innych form aktywności dziecka, zabawę wyróżniają takie cechy jak: spontaniczność, obecność świata fikcji, zmieniający się jej przebieg — w zależności od pomysłów bawiącego się, nieograniczoność czasowa i przestrzenna, radosny, dający zadowolenie charakter.⁷

Prawidłowe organizowanie i prowadzenie zabawy, wbrew potocznemu odbiorowi jest bardzo trudne. Nauczyciel musi bowiem stymulować zabawę aktywnością tak, aby utrzymać istotne jej cechy, a jednocześnie ukierunkować je na efektywne edukacyjnie działanie.

⁵ A. Brzezińska, A. Burtowy, *Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej*, WSiP, Poznań 1985, s. 50.

⁶ E. Bochno, *Sytuacje naturalne i inspirowane w pracy z dziećmi*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1995, nr 5, s. 375.

⁷ M. Królicza, *Edukacja przedszkolna. Przewodnik dla studentów*, Wyd. WSP, Częstochowa 1997, s. 14.

Ważną formą organizacyjną procesu wychowawczo-dydaktycznego w przedszkolu jest wycieczka. Wycieczka wyzwala u dzieci działania, które wychodzą poza ramy budynku i otoczenia przedszkolnego. Efekty wycieczek są zdecydowanie większe aniżeli zajęć organizowanych w budynku. Bezpośrednie zetknięcie się z różnymi ekosystemami dostarcza dzieciom wielu przeżyć i wznuszeń, a wiadomości zdobyte w ten sposób są bogatsze, żywsze i trwalsze w porównaniu do zdobytych w sali przedszkolnej.

Na ogół przez wycieczkę rozumie się „... każde celowe i zorganizowane wyjście z codziennego otoczenia”.⁸

W przypadku wycieczek ekologicznych będzie to wyjście do określonego ekosystemu w z góry zaplanowanym celu.

Do podstawowych funkcji realizowanych na wycieczkach ekologicznych K. Denek⁹ zalicza: funkcję poznawczą, zdrowotną, wychowawczą i estetyczną.

Wycieczki ekologiczne spełniają funkcję poznawczą, gdyż dostarczają dzieciom wiadomości o różnych ekosystemach.

Funkcja zdrowotna charakteryzuje się tym, że wycieczki ekologiczne minimalizują i likwidują znużenie i przemęczenie spowodowane dłuższym przebywaniem w budynku. Udział w nich umożliwia dzieciom relaks i odpoczynek na łonie natury, hartowanie organizmu i dobre fizyczne i psychofizyczne samopoczucie.

Wychowawcza funkcja wycieczek związana jest z rozwijaniem u dzieci poczucia odpowiedzialności za stan naturalnego środowiska i reagowaniem na niewłaściwy stosunek do przyrody. Wycieczki kształtują u dzieci postawy i zachowania asertywne. Stwarzają także okazje do integracji dzieci w zwarte zespoły, które wspólnie troszczą się o stan naturalnego środowiska, chronią przyrodę, przejawiają chęć niesienia pomocy roślinom i zwierzętom.

S. Szuman szczególnie podkreśla wartość wychowawczą wycieczek ekologicznych. Małych dzieci nie można wychowywać w małych izbach — a to nie tylko ze względu na zdrowie, dziecko ma być w bezpośrednim kontakcie z przyrodą. Obcowanie z przyrodą, uważa się za najlepszą drogę do zdobywania wiedzy oraz główne źródło wyobrażeń o niej. Dziecko uczy się dokładnej, usystematyzowanej obserwacji, odkrywania zależności w świecie przyrody, rozumienia zjawisk, kształtowania przyjaznych postaw wobec przyrody.¹⁰

Istotną kwestią jest odpowiednie przygotowanie wycieczki. Nauczyciel musi dokładnie znać teren z punktu widzenia celów wycieczki i bezpieczeństwa dzieci. Powinny one być przygotowane — muszą wiedzieć dokąd i po co idą, a wówczas ich obserwacje i działania będą świadome.

Przed wyjściem trzeba przekazać pewne wiadomości, które wprowadzą dzieci w zagadnienie. Ważne też jest zakończenie wycieczki i wykorzystanie zdobytych na niej wiadomości, przeżyć i doświadczeń w dalszej działalności wychowanków.

Wartościową formą w edukacji ekologicznej jest spacer. W porównaniu z wycieczką czas przebywania dzieci poza terenem przedszkola jest krótszy, a odległość mniejsza. Spacer stwarza okazje do rozbudzania u dzieci emocjonalnego stosunku do przyrody poprzez ukazywanie znaczenia poznawanych obiektów i zjawisk oraz negatywnego stosunku niewłaściwego obcowania ludzi z naturalnym środowiskiem.

⁸ Z. Czajkowska, S. Czajkowski, M. Krawczyk, *Wycieczka uczy i wychowuje*, Warszawa 1964, s. 16.

⁹ K. Denek, *Zdrowie i jego promocja w edukacji dzieci, młodzieży i dorosłych*, „Edukacja Dorosłych” 1996, nr 2, s. 16 – 19.

¹⁰ I. Buczyńska, K. Chojecka, E. Rozpadowska, *Przedszkolaki bliżej natury*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1999, nr 7, s. 528.

Aktywizującą formą zaznajamiania dzieci z ochroną i kształtowaniem naturalnego środowiska są konkursy o tematyce ekologicznej. W każdym konkursie występuje element współzawodnictwa, polegający na tym, że wiele osób ubiega się o osiągnięcie najlepszego wyniku w jakimś zakresie.

Konkursy o tematyce ekologicznej sprzyjają wyrażaniu stosunku dzieci do przyrody, a także stwarzają okazję do ukazywania pewnych projektów dotyczących ochrony środowiska. Mogą to być konkursy błyskawiczne, krótkotrwałe lub długotrwałe.¹¹

Konkursy błyskawiczne charakteryzują się tym, że ich uczestnicy mają do rozwiązania jedno lub dwa zadania. Są to zadania stosunkowo łatwe i chodzi o to, by możliwie szybko i poprawnie je rozwiązać. Wygrywa ta osoba, która najszybciej i poprawnie rozwiąże zadanie.

Konkursy krótkotrwałe polegają na tym, że dzieci rozwiązują kilka lub kilkanaście zadań o tematyce ekologicznej. Są to zadania o różnym stopniu trudności. Najpierw wychowanek rozwiązuje zadania łatwiejsze i stopniowo przechodzi do rozwiązywania zadań trudniejszych. Wygrywa ta osoba, która rozwiąże najwięcej zadań w najkrótszym czasie.

Konkursy długotrwałe mogą trwać przez kilka dni i związane są ze zdobywaniem umiejętności i sprawności. Każdego dnia dzieci rywalizują między sobą i starają się wygrać konkurs, który dotyczy określonej problematyki. Wygrywa ta osoba, która wygrała najwięcej konkursów.

Prace na rzecz ochrony i kształtowania naturalnego środowiska są kolejną formą edukacji ekologicznej w przedszkolu. Praca jest działalnością o wyraźnym charakterze docelowym, a cel wyznaczony jest potrzebami codziennego życia. Wymaga ona od dziecka wysiłku, określonych umiejętności i sprawności, dokładności i obowiązkowości.

Wychowankowie młodszy uczestniczą w pracach nieskomplikowanych, jak podlewanie kwiatów, grabienie, zbieranie i przewożenie wózekkami liści itp., starsze natomiast mogą już wykonywać prace bardziej skomplikowane, np. na działce.

Prace na działce wymagają dużego opanowania, cierpliwości, dokładności, a osiągnięcie pozytywnych wyników zależy od postawy i przykładu nauczyciela.¹²

W przedszkolach miejscem, w którym mamy możliwość wdrażania dzieci do systematycznej pracy na rzecz ochrony i kształtowania naturalnego środowiska są „kąciki przyrody”.

Działalność w „kąciку przyrody” powinna być związana z wychowaniem dzieci przez kontakt z przyrodą, którego celem jest:

- zapewnienie kontaktu z obiektami i zjawiskami przyrody,
- propagowanie wiedzy przyrodniczej, podstawowych zasad bezpieczeństwa i zasad higieniczno-kulturalnych,
- umożliwienie kształcenia i weryfikowania pojęć przyrodniczych,
- stworzenie odpowiednich warunków do kształcenia więzi uczuciowej do przyrody, kraju ojczystego i czynnej postawy wobec jej ochrony,
- kształcenie wrażliwości i odczucia piękna przyrody,
- umożliwienie zdobywania określonych wiadomości przyrodniczych.¹³

¹¹ K. Żuchelkowska, *Kolekcje ...*, s. 17.

¹² I. Dudzińska, S. Lipina, K. Właźnik, *Metodyka ...*, s. 151.

¹³ E. i J. Frączakowie, *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1979, s. 76.

„Kącik przyrodniczy” w przedszkolu jest miejscem łączenia prac przyrodniczych z rozwijaniem wrażliwości estetycznej i umiejętności technicznych. Koncentruje on wokół siebie życie grupy dając dzieciom wiele wiadomości i przeżyć emocjonalnych.

Zbieranie, przygotowywanie, przechowywanie tworzywa przyrodniczego przyczynia się jednocześnie do poznawania przez nie przyrody, rozwijania ich wyobraźni estetycznej oraz postawy wobec jej bogactwa i wartości.

Opieka nad zbiorami, przechowywanie pokarmu są naturalną okazją i zachętą do majsterkowania, które staje się nowym bodźcem dla dziecięcej twórczości. Osobiste zaangażowanie pozwala wychowankom zrozumieć potrzebę ochrony przyrody, tworzenia rezerwatów dla ginących roślin i zwierząt. Prace w kąciku przyrodniczym i na działce nie są jedynymi formami prac na rzecz ochrony i przyrody. Główną rolę w tym zakresie odgrywa nauczyciel, jego postawa i pomysły.

Udział dzieci w akcjach związanych z ochroną i kształtowaniem naturalnego środowiska jest kolejną formą edukacji ekologicznej w przedszkolu. Najczęściej prowadzoną obecnie w przedszkolach akcją związaną z ochroną przyrody jest zorganizowanie sprzątania świata z okazji Dnia Ziemi.

W tej akcji mogą i powinny uczestniczyć również osoby najmłodsze. Akcja taka musi być dobrze zaplanowana i przeprowadzona. Wychowankowie muszą wiedzieć co mają robić i w jakim celu. Uczestnicząc w takiej akcji uświadamiają sobie oni, że można dopomóc środowisku poprzez niepozostawianie śmieci, troskę o czystość. Stąd też udział w takiej akcji daje podwójną korzyść.¹⁴

Wystawki tematyczne związane z ochroną i kształtowaniem naturalnego środowiska winny być organizowane z udziałem dzieci nie tylko dla nich, ale też dla innych osób.

Przedmiotem wystawki mogą być:

- prace plastyczne i konstrukcyjne związane tematycznie z ochroną i kształtowaniem naturalnego środowiska,
- plakaty, widokówki, znaczki pocztowe o tematyce ekologicznej,
- książki i czasopisma o tematyce ekologicznej,
- kolekcje przyrodnicze.

Ważną rolę w edukacji ekologicznej w przedszkolu odgrywa – propagowanie idei ochrony i kształtowania naturalnego środowiska.

Zdobyte umiejętności z zakresu edukacji ekologicznej, wychowankowie wraz z nauczycielem mogą propagować poprzez:

- organizowanie uroczystości dla rodziców, kolegów, na których realizuje się tematykę ekologiczną,
- zaangażowanie się rodziców w organizowanie wycieczek, zbiórkę makulatury, gromadzenie literatury,
- prowadzenie kącika ekologicznego dla rodziców,
- organizowanie zajęć otwartych, na których realizuje się treści ekologiczne.¹⁵

Stosując w pracy pedagogicznej przedszkolaka różnorodne formy edukacji ekologicznej, uwrażliwia się wychowanków na piękno przyrody oraz na negatywną i niszczycielską działalność człowieka. Rozwija się także aktywne postawy i zwraca uwagę na to, że współczesny świat zasługuje na lepsze traktowanie.

¹⁴ W. Szota, *Dni Ziemi w Sosnowcu*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1997, nr 2, s. 114 – 116.

¹⁵ I. Piwowarska, *Nie niszczyć roślinek bo dają nam tlen*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1997, nr 6, s. 272 – 273.

Najlepsze efekty w procesie edukacji ekologicznej uzyskuje się wtedy, gdy stosuje się zasadę złożenia form, tj. jednoczesnego stosowania kilku z nich, np. w czasie wycieczki-planowane sytuacje edukacyjne realizowane przez prace porządkowe.

We wszystkich formach pracy nauczyciel stosuje określone metody, których dobór uwarunkowany jest celami, potrzebami dziecka, jego możliwościami oraz warunkami materialnymi przedszkola.

I. Kotarbiński metodę określa jako „sposób z góry obmyślony dla zastosowania go w licznych, podobnych przypadkach. Pojęcie metody wiąże się nierozdzielnie z pojęciem planu, to zaś z pojęciem celu działania.”¹⁶

Metoda obejmująca świadomie zaplanowany tok i rodzaj czynności nauczyciela oraz związane z nim czynności dziecka, które powtarzane w podobnych sytuacjach mogą przynieść pożądane rezultaty.

I. Dudzińska metodę rozumie jako „sposób, w jaki wprowadzamy dziecko w problematykę otaczającej rzeczywistości społecznej, kulturowej, technicznej i przyrodniczej. Mówiąc o metodach pracy w przedszkolu, wskazać trzeba fakt, że nie są one czymś odrębnym od metod nauczania szkolnego choć mają swój specyficzny charakter.”¹⁷

Problem metod stosowanych w przedszkolu jest problemem otwartym i wymagającym dalszych badań na różnych poziomach i treściach edukacji przedszkolnej.

Przeprowadzone badania wskazują, że nauczyciele dość często przy wyborze metod pracy, za mało uwzględniają przy gotowanie dzieci do konkretnych warunków pracy, niezadko też metody są zbyt infantylne w stosunku do możliwości współczesnego dziecka.

Biorąc pod uwagę najbardziej skuteczną drogę przyswajania wiedzy, nabywania i kształtowania umiejętności, w niniejszej pracy zostaną scharakteryzowane te metody, które umożliwiają skuteczną realizację zagadnień ekologicznych. Charakterystyka metod została oparta na ich klasycznym podziale na: metody czynne (oparte na działaniu dziecka), metody słowne (oparte na słowie) i metody oglądowe (oparte na spostrzeganiu).¹⁸

W edukacji ekologicznej trzeba pamiętać, aby nie nadużywać metod słownych, podających. Dziecko ma być w procesie edukacji podmiotem, a nie widzem, biernie przyjmującym gotowe wiadomości. Na czoło należy wysunąć metody czynne, a w szczególności metodę zadań stawianych dziecku do wykonania.

K. Konarzewski metodę zadaniową określa jako „oddziaływanie, które polega na tym, że nauczyciel tworzy realne sytuacje będące dla wychowanka wyzwaniem, to jest wymagające od niego podjęcia odpowiednich działań. Działania te prowadzą zwrotnie do zmian w jego psychice.”¹⁹

Biorąc pod uwagę fakt, że działanie dziecka jest atrybutem jego rozwoju, należy tak formułować zadania, aby wykonywanie ich pozwalało działać (wewnętrznie i zewnętrznie) samodzielnie, pod okiem nauczyciela. Nauczyciel formułując zadania musi uwzględnić zainteresowania dziecka, jego potrzeby psychofizyczne oraz indywidualne cechy osobowości.²⁰

Edukacja ekologiczna stwarza szerokie pole do działania, rozwiązywania zadań. Wszystko zależy od nauczyciela, jak wykorzysta swoją wiedzę, umiejętności organizacyj-

¹⁶ I. Kotarbiński, *Wybór pism*, t. I. PWN, Warszawa 1957.

¹⁷ I. Dudzińska, S. Lipina, K. Właźnik, *Metodyka* ..., s. 70.

¹⁸ M. Kwiatkowska, *Pedagogika przedszkolna*, WSiP, Warszawa 1978, s. 32.

¹⁹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1996, s. 25.

²⁰ J. Lubowiecka, *Metoda problemowa już w przedszkolu?*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1991, nr 8, s. 339 – 342.

ne w procesie edukacyjnym. Nauczyciel musi doskonale znać swoich wychowanków, aby móc prawidłowo formułować zadania. Bardzo ważna jest też przestrzeń edukacyjna oraz wytworzenie atmosfery zapewniającej dziecku psychiczny komfort.

W kierowaniu działalnością wychowanków istotne jest, aby mieli oni czas na badanie, tworzenie, szukali odpowiedzi samodzielnie. Należy kierować ich działalnością, aktywnością. Jeżeli dziecko czuje potrzebę badania, szukania, odkrywania, należy mu to umożliwić.

Ważne miejsce zajmuje metoda samodzielnych doświadczeń. W edukacji ekologicznej doświadczeniem może być np. sprawdzenie różnych sposobów oddziaływania człowieka na glebę i rośliny uprawne. Może to być też podejmowanie różnych czynności, dla wykazania wpływu rozmaitych czynników środowiska roślin na ich życie, wzrost i rozwój.²¹

Skuteczną metodą stosowaną w edukacji ekologicznej są eksperymenty, przeprowadzane przez dzieci w warunkach naturalnych lub w kąciaku przyrody.

Eksperymenty dzieci wykonują pod kontrolą nauczyciela i przy jego stałej współpracy, lecz do ostatecznych wniosków dochodzą same. Emilia i Jan Frączzakowie stwierdzają, że eksperyment musi odpowiadać następującym założeniom:

1. Eksperyment musi być prosty.
2. Dziecko w miarę możliwości powinno samo przeprowadzać określone czynności, operacje myślowe i manualne.
3. Eksperyment musi dać określony wynik.
4. Dziecko musi być nastawione na przyjęcie nowych lub potwierdzenie znanych informacji zależnie od tego, jaki jest cel eksperymentu.
5. Dziecko przeprowadzające eksperyment musi dokładnie i stale obserwować poszczególne etapy i wyniki.
6. Dzieci w najstarszej grupie wiekowej niektóre wyniki eksperymentów powinny rejestrować w postaci schematów rysunkowych.
7. Eksperyment powinien pobudzać dziecko do samodzielnego badania obiektów i zjawisk przyrodniczych.²²

Dla utrwalenia pewnych nawyków i umiejętności praktycznych, stosuje się metodę ćwiczeń. Celem tej metody jest pobudzenie osoby do powtarzania pewnych czynności.

Gry i zabawy dydaktyczne stosowane w edukacji ekologicznej charakteryzują się tym, że „występuje w nich element zabawowy i są wykorzystywane nie tylko podczas zajęć, ale podczas samodzielnego działania wychowanków. Znajdują szczególne zastosowanie wtedy, gdy zmierza się do doprowadzenia ich do twórczego opanowania wiadomości, umiejętności i nawyków. Gry i zabawy dydaktyczne o tematyce ekologicznej muszą być dostosowane do wieku i poziomu rozwoju podopiecznych.”²³

Grom dydaktycznym towarzyszy pasja poszukiwawcza oraz radość wynikająca z pokonywania trudności, motywacja do pogłębiania wiedzy.

Realizując zagadnienia ekologiczne, nauczyciel powinien tak organizować sytuacje edukacyjne, aby dać każdej osobie możliwość bezpośredniego kontaktu i poznania przyrody wszystkimi zmysłami. Jedną z metod, która spełnia to zadanie jest obserwacja czynna.

²¹ E. i J. Frączzakowie, *Ogród przedszkolny*. WSiP, Warszawa 1974, s. 148 – 156.

²² K. Żuchelkowska, *Kolekcje ...*, s.28.

²³ Tamże.

Dokonując obserwacji młody człowiek przekonuje się o jej faktycznym istnieniu. Patrząc na przyrodę, dotykając i przysłuchując się jej, dostrzega wpływ ludzi na nią.

„Aby obserwacja była efektywna, musi być planowa. Jeżeli obserwacja ma dotyczyć całokształtu życia danej rośliny czy zwierzęcia, musi uwzględnić przejawy życia, przynajmniej na przelomie fragmentu rozwoju.

Obserwacja różni się od bezplanowego oglądania następującymi cechami:

1. Obserwującemu przyświeca cel.
2. Uwaga obserwującego zostaje skierowana na wybrany kompleks rzeczy lub zjawisk.
3. Rezultaty obserwacji wiążą się z dotychczasowymi wiadomościami i umiejętnościami obserwującego.

Każda obserwacja powinna pociągać za sobą: wyjaśnienie, porządkowanie i zastosowanie.²⁴

W edukacji ekologicznej zastosowanie znajdują również metody oparte na słowie. Jednak słowne sposoby przekazywania wiedzy są skuteczną metodą wtedy, gdy są związane z bezpośrednimi spostrzeżeniami i doświadczeniami dziecka.

Jedną z metod słownych, mających zastosowanie w realizacji zagadnień ekologicznych, jest rozmowa. Rozmowa może mieć na celu:

- wytworzenie u dzieci stanu gotowości do poznania czegoś nowego i wprowadzenie w nowe zagadnienie,
- zaktywizowanie dzieci, aby nowe wiadomości przekazywane przez nauczyciela były powiązane z wiadomościami zdobytymi wcześniej, zapamiętane i zrozumiałe,
- utrwalenie zdobytych wiadomości i umiejętności.

Opowiadanie nauczycielki, które występuje dość często podczas realizacji edukacji ekologicznej, powinno być „żywe”, o zabarwieniu emocjonalnym. Dzieci wtedy nie tylko zdobywają informację ale także przyswajają dane treści, identyfikując się np. z bohaterem opowiadania. Opowiadanie powinno być połączone z pokazem, np. historią obrazkową.

W edukacji ekologicznej zastosowanie znajdują również zagadki.

S. Szuman uważa iż „zagadka jest dla dziecka zabawą, a zarazem zadaniem. Zadanie to ma swoiste właściwości: tekst zagadki jest swobodnym omówieniem nie nazwanego przedmiotu lub zjawiska, za pomocą pewnych, charakterystycznych lecz nie koniecznie samych istotnych, cech.

W każdej zagadce zawarte jest jakieś zadanie. Przy rozwiązywaniu jej konieczne jest przypomnienie, porównywanie, dostosowanie danych cech i właściwości do przedmiotu, który poszukujemy.

Przez rozwiązywanie zagadek rozwija się spostrzegawczość, uwaga, myślenie, wyobraźnia, pamięć.²⁵

Dużą rolę w rozwijaniu aktywności i twórczości dzieci odgrywają zabawy w układaniu zagadek. Samodzielne próby tworzenia zagadek stawiają przed dzieckiem konieczność zastanowienia się nad tym, jak sformułować tekst oraz zastosować w praktyce to, czego się nauczyło.

²⁴ E. i J. Frączakowie, *Kącik* ..., s.147.

²⁵ S. Szuman, T. Dunin-Trombińska, *Rozwiązywanie zagadek przez dzieci w wieku przedszkolnym*, Studia Pedagogiczne, t. 2, Warszawa 1965, s. 116 – 148.

Rozwiązywanie i układanie zagadek przygotowuje dziecko do określania pojęć. Tekst zagadki w pewnym stopniu wyznacza zakres i treść pojęcia.²⁶

Metody oparte na słowie nie mogą być wiodącymi metodami w edukacji ekologicznej. W sposób werbalny można przybliżyć dzieciom pewne zagadnienia, terminy ekologiczne, nie ukształtuje się jednak wszystkich umiejętności, a co najważniejsze, zachowań prospołecznych i proekologicznych. W sposób werbalny dziecko nie „nauczy” się również poprawnego postępowania wobec przyrody.

W edukacji ekologicznej nie należy pominać metod słownych, wpływających na zachowanie, postępowanie dziecka oraz odwołujących się do umów, wyrażania aprobaty, pochwały lub nagany, nakazów i zakazów. Są to metody społecznego komunikowania się.

Również przykład osobisty nauczyciela jako metoda, ma ogromne znaczenie w edukacji ekologicznej dzieci w wieku przedszkolnym. Nauczyciel musi sam promować ekologię, dawać przykład zgodnego współżycia z naturą, preferować ekologiczny styl życia, aby liczyć na sukcesy edukacji ekologicznej.

Podsumowując, należy stwierdzić, że różnorodność stosowanych form i metod w edukacji ekologicznej, podyktowana jest koniecznością, potrzebą dostosowania ich do bogactwa treści, jakie dostarcza życie społeczne i świat przyrody.

Z powyższych rozważań wynika, iż wszystkie wymienione wyżej formy i metody działalności dziecka i nauczyciela są ze sobą ściśle zintegrowane i wzajemnie się warunkują. Jednocześnie każda z nich spełnia określone zadanie w rozwijaniu wiadomości i umiejętności z zakresu edukacji ekologicznej.

²⁶ Tamże.